

היסטוריה של הלבדיות

חברות דתיות מוקדמות

ההתבודדות כמימד חיובי, שבו משעים בחורים יוצאים למצוא את הדרך לתיקון החברה. הנביאים, הנזירים ושאר המתבודדים מחפשים הגותיות במדבר, ביער או במערה, ממוש שקול זמנה דקה יכול להישמע רק בכל השקט

הנצרות הפרוטסטנטית

האדם המודרני נולד, והוא כבר יכול למצוא את האל מתוך התבוננות בנפש פנימה. עם המצאת הדפוס, קריאה היא חובש מחלה. כי היא מאפשרת לנפש "לפגוש בעצמה בתבונה לטקסט"

התקופה הרומנטית

ההתבודדות נחפזת מממלית לתמישה. המפגש עם האני נעשה לא באמצעות האל אלא באמצעות הטבע, וכדי להיפגש עם הטבע היה צורך לצאת אליו. המשורר היה ליושב של הנביא החברתי ומולד החיקוי הרחבות, וההתבודדות התקיימה בתוך יחסים חברתיים

המודרניזם

את ההקשר החברתי החליפו חומת אישיות בצורה ונרקיסים נוסח פרויד: הנפש אינה נגישה לאתר, ולכן אין לה ברירה אלא להיות לבד. הגויזים הוא הכולת, חוסר המאיימת אפשר לבחור כך פנימה. הכלב נעשה מסע במרחבים פנימיים עצומים ומאיימים, כמו זה של קולונל קורץ ביבל האפילה"

המאה ה-21

האני העכשווי רוצה להיות מזהה, מחובר ונראה. אנתו חיים בהתייחס לאחרים, והלבדיות נעלמה מחיינו. הטכנולוגיה גוזלת את יכולתנו להיות לבד. ובעצם לא הטכנולוגיה עושה זאת. אנתו עושים את זה לעצמנו. עד לא מזמן היה קל להרגיש בודד. עכשיו זה בלתי אפשרי להיות לבד

צילום: גלעד קולרצ'יק, שאטרסטוק, MCT

האנושית, אבל המפגש היחידני עם האל הוא האקט הרחיג שמרענן את הגורמה הזו. הנביא והנזיר, הסאורה (מתבודד הינדי) והיוגני התגלויות הגלוליות כמברך, ביער או במעי רח, משום שקול דממה דקה יכול להישמע רק בכל השקט. חיי ההכרה הם המלה של טרדות קטנות, והשיחש של ענייני חולין; וקשה לשמוע את קולו של האלוהים כשמי קשקשים סביבך.

ההתבודדות השתנתה לאורך המאות הבאות, עם השינויים בנצרות והולדת האני המודרני. המצאת הדפוס הפכה את החיפוש אחר קולו של האלוהים לזמין לכל: בקריאה "הנפש פגשה בעצמה בתבונה לטקסט", כפי שכי תבה חוקרת התרבות מרילין רובינסון. אחר כך באה התי קופה הרומנטית, שבה המפגש עם האני נעשה בחיק הטבע – ועל רקע קשרים חברתיים הרוקים. "הנפש מקיפה את עצמה בחברים, כדי שתוכל להיכנס למצב של מודעות עצמית גבוהה או התבודדות; והיא נפרדת, למשך זמן מה, כדי לצחצח את כישרו השח והרעות שלה", כתב הפי לוסוף, הסופר והמשורר ראף ואלרו אמרסון.

במודרניזם כבר נהפך הלבד לנזקקה, עיון ומבודד יותר. הנפש נתפסה כגורמה בתוך עצמה ואינה נגישה לזולת, ולכן אין לה ברירה אלא להיות לבדה. העולם נראה כמתקפה על האני, העיר היתה מאיימת מתמיד, ואפשר היה להימלט ממנה רק פנימה. הלבד נעשה שרע של גילוי עצמי הירואי, מסע במרחבים פנימיים שבה קבות פרויד וניטשה נפתסו כעצומים ומאיימים. האותיות נשיות פירושה התבוננות במראות האלה בלי להירעות – כמו קולונל קורץ ב"בלב האפילה", הנובלה של ג'וזף קונרד – ואת הנביא והמשורר החליפו הסופרים, מחברים של האני: רוטשטיבסקי, ג'ייס, פרוסט.

לא ניתן להגיע למצוינות בלי היכולת להיות לבד. והלבד אינו מנומס בחברה שהפכה את הנחמדות לערך עליון. להפריד בין האני לחברה פירושו להתחיל לחשוב על עצמך מעבר לה

הם מעולם לא שמעו על זה ואין להם מושג מדוע זה כדאי. השימוש שלהם בטכנולוגיה – אה, למען ההגיונות, השימוש שלנו בטכנולוגיה – נראה כמאמץ עקבי להרוץ את האפשרויות להיות לבד. ניסיון ממושך, בעונות יושבים לבד מול המחשב, לשמר את הנוכחות הרמיונית של הוולת. כבר ב־1952 כתב מבקר הספרות ליונל טריי לינג על "הפחד המודרני מפני ההתנתקות מן הקבוצה החברתית, ולו לרגע". מאז הצלחתי להצטייר באמצעים שימנעו מהפחד הזה להתגשם. ואין פירוש הדבר שחתי גברנו עליו; וכרו את התלמידה שלי, שלא יכולה לשבת לבד אפילו כדי לכתוב עבודה. ככל שאנחנו מצליחים יותר להימנע מלהיות לבד, כך אנחנו מצליחים פחות להתמודד עם הפחד מפני הלבד.

תחושת השיעמום של הדור הקודם יכולה להבהיר את העניין. יש קשר הרוק בין ברירות ושיע מום, שתי תחושות מודרניות טיפוסיות. תהליך הפירבור, שחיסל את הגירויים ואת החברתיות שאפיינו את חיי הכפר המסורתי והעיר, החמיא את הטייה לחוש ברירות ושיעמום. אבל עידן השיעמום הגדול, לדעתי, הגיע עם הטלוויזיה, בריוק משום שהטלוויזיה היתה אמורה להקל את התחושה הזו. שיעמום אינו תוצר הכרה של היעדר עשייה, הוא רק החוויה השלילית של המצב הזה. הטיי וויזיה, שהעלימה את הגורך הלבד כיצד לנצל חוסר מעש, מונעת מאיתנו לגלות כיצד ליהנות ממנו. למי עשה, היא הופכת את המצב הזה למאיים ובלתי נסבל.

מיין או מרומה – מחויק אתנו מחוברים לכוורת האלק' טרונית; ובמקביל, מגע ריצ'רדי נעשה יותר ויותר טפל לעיקר. המטרה עכשווי, כך נדמה, היא להיות מוכר. כמה חברים יש לי בפייסבוק? כמה תוצאות מניב חיפוש השם שלי בגוגל? כמה קוראים יש לבלוג שלי? הנראות מה זקת את הביטחון העצמי שלנו, ונהפכת לתחליף מדרגה שלישית למגע ממשי. עד לא מזמן היה קל להרגיש בודד. עכשיו זה בלתי אפשרי להיות לבד.

אבל מה משמעותה של חברות כשיש לך 532 "חברים"? כיצד זה מגביר את תחושת הקירבה שלי כשאני קורא בפייסבוק שסאלי סמית' (שלא ראיתי מאז התיכון, וגם או לא ממש היינו חברים) "מכינה קפה ובוהה בחלל"? הסטר דנטים שלי אמרו לי שיש להם מעט מדי זמן לאינטימיות. מובן שאין להם בכלל זמן להתבודדות.

לפחות חסרות, אם לא אינטימיות, היא עדיין משוה שהם מחפשים. אבל נראה שאין להם כל רצון בלבדיות, או בריוק ההכרה שמשמעת מרעיון הלבדיות, שהיא לבדיות מה שהבטלה היא לשיעמום. ברירות אינה היע' דר תכרה, אלא הצער על ההיעדר הזה. האינטרנט הוא מכשיר רבי-עוצמה לייצור ברירות, כפי שהטלוויזיה היא כלי להפקת שיעמום. אם שש שעות של וויזיה ביום מייצרות כישרו שיעמום, חוסר יכולת לשבת במנוחה, כך מאה הודעות טקסט ביום מייצרות כישרו ברירות, חוסר יכולת לשבת לבדך. מידה מסוימת של שי עמום וברירות היא בלתי נמנעת. בעיקר בקרב צעירים, אבל הטכנולוגיה מגבירה את התחושות הללו. אם השי עמום הוא הרגש המרכזי של דור הטלוויזיה, הברירות היא הרגש הגדול של דור האינטרנט. אנתו איברו את היכולת לשבת בשקט, את כישרו הבטלה. הם איברו את היכולת להיות עם עצמם, את כישרו ההתבודדות.

וכשאברו את הלבדיות, מה הם איברו ראשית, את הנטייה להתבוננות פנימה, את הבחינה העצמית שהפיריטנים, הרומנטים והמודרניסטים (וגם סוקרטס, לצורך העניין) מיקמו במקור חיי הרוח, התוכמה והנימיריטם. אבדה גם היכולת לקריאה ממושכת. קריאה

כיום פירושה רילוג ורפרוף; המש מוקות באותו עמוד באתר נחשבות לנצה. זו אינה קריאה מהסוג שתיארה מרילין רובינסון: מפגש עם אני נוסף בתוך דממת הברירות הרחגנית. הפסקנו להאמין בנפש הבודדה. המר דל הפסיכולוגי הנוכחי הוא של הנפש החברתית. הפסיכולוגיה האבולוציונית מלמדת אותנו שהמוש שלנו התפתח כדי לפרש סימנים חברתיים מורכבים. מרענים קוגניטיביים אומרים לנו ש"תהליך קבלת ההחלטות שלנו מושפע מאוד מהק שרים והכרזות ביות"; חוקרי מוח ש"אנחנו מתארגנים לפי ההתקשרויות שלנו"; וסוציולוגים שההתנהגות שלנו מושפעת "מכוחן של רשתות חברתיות". אין מרחב נפשי שאיננו חברתי.

אתרי אינטרנט החליפו את היומן ואת המכתב כדרך לייצר ולתקשר את העצמי. מכך משמעת לא רק שאפשר לתקשר אותו לעולם כולו במקום רק לי ולמקורבים, ולא רק שאפשר לעשות זאת בצורה גרפית ופרפורמטיבית – אלא גם שאפשר לעשות זאת בצורה שלמה. נדמה שצעירים כיום סבורים שהם מסוגלים לתקשר את עצמם זה לזה באופן מלא. בדמה שהם חסרים את תחושת העומק של עצמם, ואת הערך של הסתרת חלקים מעצמם.

אלו הם היו מבינים זאת, הם היו מבינים גם שהלבדיות מאפשרת לנו לשמר את תחושת השלמות של האני ואף לחקור אותו. וייג'יה וולף הרגימה זאת בצורה יפה פיה. ברומן "גברת דאלווין", בין שטיטה ברחובות לבין הניצוח על המסיבה, בין ההומנה האורבנית להמולה החי שואפים ללבדיות צריכים לא לחשוש לעמוד לבד. ■

ברתית, קלריסה עולה "כמו נזירה פורשת" לעליית הגג בביתה. כמו נזירה היא שבה למצב שהיא עצמה חווה כסוג של תנולים. ואין פירוש הדבר שהיא מתחסרת. התנולים הם הסימן המוחצן של סגירות רוחנית, של אני שאיננו נגוע בזיר העולם, של נפש ששימרה את שלמותה כסי רובה לדרת אל הכאוס והפירוד העצמי של יחסים מיניים וחברתיים. הלבדיות היא הן הרימוי החברתי של המצב הזה והן המצבע להתקרב אליו. הרימוי הכולט של ערך הלבדיות ב"גברת דאלווין" הוא האשה הוקנה שקלריסה

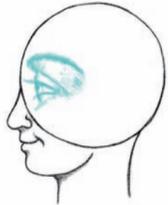
אנשים כיום סבורים שהם מסוגלים לתקשר את עצמם זה לזה באופן מלא. הם חסרים את תחושת העומק של עצמם, את הערך של הסתרת חלקים מעצמם

רואה מחלונה. "כאן יש חדר אחר", היא חושבת לעצמה, "ישם חדר אחר". אנתו לא רק יצורים חברתיים: כל אחד מאיתנו הוא גם ישות נפרדת, בודד בחורו, עצמי ייחודי באופן פלאי ומסוגר בתוך עצמו באופן מסתורי.

להפריד בין האני לחברה פירושו לה' תחיל לחשוב על עצמך מעבר לה. הלבדיות, אמר אמ' רסון, "היא חברה קרפנית לגאונות (...). זה אשר שואף לעורר השראה ולהוביל את בני מינו חייב להישמר מפני המסע לצד נפשותיהם של אחרים, מפני החיים, הנשימה, הקריאה והכתיבה תחת העול היומיומי והשחק של דעור תיהם". עלינו להישמר מפני המומנטום של הקונצנזוס האינטלקטואלי והמוסרי – בייחוד, הוסיף אמרסון, בשנות הנעורים. אי אפשר להגיע למצוינות אמיתית – אישית, חברתית, אקדמית, פילוסופית, מדעית או מוסרית – ללא לראות, לחוש ולממדי. התנהג בין הז' דרשים לעמוק; הם מתווכחים מה לשאול, איך לשאול, מה יודעים ואיך יודעים. גם הם מרעי החברה, הקצת יותר יישומיים, לתוך מים ההומניים, שנרחקו לקרוא לעצמם מרעי הרוח, לא מתבוננות אהבה יתרה. בתוך מרעי התברה יש ויכוח ארוך שנים בין הנוקטים גישה רחבה, מבוססת סקרים, שנטבעה היא יותר תיאורית ופחות מבוקרת, לבין האקס פרמנטליסטים, ששיטותיהם מזכירות יותר את המעבדה, וגישתם דקדקנית ועוסקת יותר בסביבתיות. המאבק בין ה"איכטנייים" ל"כמתנייים" בעיצומו.

חלק מן ההתבוננויות בין תחומי עיסוק הן מאבק על סטטוס, ומכוונות ישירות לוד לוקת תקציבים. אף פעם אין עורף בתקציב בי מחקר, והתחרות עליהם קשה. המתחרים אינם בחליים בהשמצת האחרים. מישהו אולי צמח הניתוח שלפיו תקציבי המחקר של חר קרים בפזיחה וברפואה גדולים מאוד כי הם נכונות להיות לא פופולרי.

וזהו הדבר האחרון שיש לומר על הלבד – הוא אינו מנומס. היכולת לצעוד צעד אחורה ולהתבונן בחיים ממרחק מסוים גורמת לנו להיראות מעט לא נעימים לעיני חברינו. אנתו, מנגד, הפכנו את התמרות – החיך הרפה, העניין המנומס, ההומנה המוויפת – לערך עליון. החברות אולי נשמטת מידינו, אבל החברותיות שלנו נע' שתה אוניברסלית. אין זו אקרה שפירוש נוסף למילה "חברות" באנגלית (gregarious) הוא "חלק מהעור". אבל שימור תחושת העצמי שווה כמה רגשות פגועים. היצווח על המסיבה, בין ההומנה האורבנית להמולה החי

מתבונן על העולם החדש

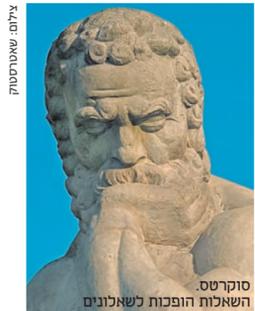
שיזף רפאלי

פילוסופיה ניסויית

היא הענף החדש במשחק הכיסאות המוזיקליים של המדע. הכימיה עושה בשנים האחרונות שימוש גובר במודלים פיזיקליים. חלק מהפיזיקאים מתבססים יותר ויותר על מודלים מתמטיים. המתמטיקאים, בתורם, האמירו לספירות כל כך תיאורטיות שהם משוכנעים שהם פילוסופים. והפילוסופים? אלה יורדים פתאום אל השטח.

הפחות אלגנטיים היו תמיד משוה שפילוסור פים השאירו לאחרים, הם, לכל היותר, עסקו בניסויים מחשבתיים, "כאילו" ניסויים: המ ערה של אפלטון, החדר הסיני של ג'ון סרל, החתול של שרדינגר. הניסויים האלה נשארו בתוך הראש, אף פעם לא יצאו לפועל. עכשיו הפילוסופים החדשים צועדים צעד גדול קדימה. במקום לשחק ב"נדמה ליי", הם עושים מחקרים. במקום להפוך את השאלות האתיות הכבדות לניסויי חשיבה, הם מפנים אותן למש' תפתים בסקרים. בממצאים הם משת' משים להוכחת טיעונים. האם זו העדר נה הנכונה לפילוסופיה? האם הנוצות החדשות שבהן היא מתהדרת יאפשרו לה שוב לפרוס כנפיים ולהמריא?

צריכים מכשור, מאיצי חלקיקים ומעבדות יקות. תקציבי המחקר של חוקרים בכל' נחשבה הדיסציפלינה הזאת לפסגת החוכ מה האנושית. "פילוסופיה", כלומר "אהבת הידע", היתה התחום ששלט בעולם הרוח ובמוסדות אקדמיים. אפלטון ועמיתיו הפי' לוסופים הקדמונים – מיוון, מאסין, מההודות – שלטו בתחום. הם היו המקורות המוכרים ביותר שנהגנו לצטט, ובהם נהגנו להיתלות. אבל בשנים האחרונות חל כרסום במעמדה, והדיסציפלינה נעשתה חבוטה. פילוסוף היא כבר לא מחמאה, להתפלסף הוא אפי' לו כינוי גנאי. ענפי מדע אחרים וזכים ליותר תהילה, התעניינות, ביקוש, תק נים וכסף. דווקא מתוך התחרות הזאת בתוך האקדמיה צמח התחום החדש.

ב"נדמה ליי", הפילוסופיה הניסויית עושה מחקרים וסקרים. היא מנערת את האבק מהסטריאוטיפ של הפילוסוף המנותק

מי שנתפסים כאילנות גבוהים יותר. פתאים הם מוצאים קרובים בתחומי מחקר אחרים, והביולוגיה היא הפופולרית ביותר; כמעט כל פקולטה אפשר למצוא עכשיו מי שרואה עצמו שייד למסורת האבולוציונית. ענף מרכזי בכלשנות הוא הכלשנות החישה בית. העוסקים בפוליטיקה הם פתאים מדעי ני מדינה. והנה באה הפילוסופיה הניסויית. עשורת פילוסופים באוניברסיטאות שונות בעולם מסרבים להתיישר עם הס' טריאופים של הפילוסוף המאובק המנותק, ומחפשים דרכים לשלב שיטות כמותיות – בעיקר שאלונים וסקרים – בחקר נושאים פילוסופיים קלאסיים. הוגי הדעות המסור' תיים התמקדו בהגייגים, ונמנעו משיטות מחקר "נחותות", שבהן מלכלכים את הידים בשטח ומעמתים את ההגייגים עם עובדות. האירודאות, הדעש בנתונים ומערכי המחקר

מבקרים לא חסרים.

הפילוסופיה הניסויית, לפחות עד כה, אינה ממש ניסויית, במובן המדויק של המילה. רוב העבודות בתחום נשענות על מתודולוגיה של דגימה אקראית וסקרים, ולכן אינן ממש מוכיחות סי' בתיות. חסרה כאן האלגנטיות שמא' פיית את הפילוסופיה האנליטית הקלאסית. יתרה מזאת, הפילוסופיה הניסויית אינה מתביישת בכך שחלק מהמוטיבציה שלה נוגע בכלל לתר' מית. העוסקים בתחום לא רק משת' משים במינוח הנוצץ Experimental Philosophy, הם אפילו מנסים להפנף המדעי החדש X-Phi.

יש מי שיה נזמעי לו זול, אבל אני דווקא מקבל בברכה את החידוש. לא יכול להיגרם נזק מהומות דם חרש או מניעור האבק מעל הדיסציפלינה. אני לא חושש מטרנדים אינטלקטואליים, גם אם הם רק אופנות חולפתות. לא צריך לקחת כל דבר ברצינות תהומית. נכונות להקשיב למגמות האלה יכולה, אם הן מהפכניות וקוראות תיגר על הקיים, לאפשר לאמת לצוף. העולם הרי לא נברא ואינו קיים על עשורת פילוסופים באוניברסיטאות פשרנו עליה לאחרונה. רוב הבעיות המ' עניינות נמצאות בין תחומים, לאו דווקא במרחב. פילוסופיה חיה? אהלן וסהלן. הכנסת אורחים שכזאת היא הרי מהות הפי' לוסופיה: "אהבת הידע".

ברופ' שיזף רפאלי הוא ראש בית הספר לניהול והמרכז לחקר חברת המידע באוניברסיטת חיפה. sheizf@rafiel.net

וויליאם דרסיוויץ. "בני הדור שלי איבדו את היכולת לשבת בשקט, בני הדור הבא איבדו את היכולת להיות עם עצמם" Alecea Nussbaum

